

Latvija: vai lingvistiskā piederība nosaka attieksmi pret vāsturi?

Description

“Latvijas sociālās atmiņas monitoringa”, analizējot socioloģiskās aptaujas, noskaidrota Latvijas iedzīvotāju attieksme pret 20.gadsimta vāstures notikumiem, kā arī cilvēku līdzdalība ar Latvijas vāsturi saistītajās piemiņas dienās.

Politikā runās, valdības dokumentos un medijos Latvijas sabiedrības attieksme pret Otrā pasaules kara parastie tiek skatīta divu pretpolu terminos. Pētījumā mēģināts pārbaudīt Latvijas publiskajā telpā izplatīto stereotipu, ka Latvijā pastāv divas atmiņu kopienas, kuru robežas veido etnolingvistiskā vai lingvistiskā piederība. Tiek pieņemts, ka «krievi» jeb krievvalodīgā Latvijas iedzīvotāju daļa seko padomju laika vāstures interpretācijai, kurā sarkanarmiešiem ir varoņu loma, savukārt «latvieši» jeb latviski runājošie dod priekšroku emigrācijas attieksmei, kurā tiek akcentēti padomju noziegumi un ir izteiktas simpatijas tiem, kas cīnījās pret padomju varu, vai arī pārsteidz to saucamo divu jaunu paradigmu, kurā Staļina un Hitlera lomas tiek pielīdzinātas. Šī polarizācija pašī saasinās un tiek inscenēta publiskajā telpā Otrā pasaules kara notikumu komemorācijas dienās.

“Latvijas sociālās atmiņas monitoringa”[1], nesēn veikts sabiedriskās domas pētījums, parāda daudz nianšu un sarežģītību ainu. Monitoringa mērķis bija noskaidrot Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret 20.gadsimta vāstures notikumiem un to atzīmēšanu, kā arī attieksmes izmaiņas gadu gaitā. Pētījumā analizētas Latvijas iedzīvotāju aptaujas[2], kas veiktas no 2004 līdz 2012.gadam. Pārbaudot izplatītos pieņēmumus, ka Latvijas iedzīvotāju attieksme pret vāsturi ir saistīta ar viņu lingvistisko piederību, tas bija viens no faktoriem, ar kuriem tika korelētas respondentu reakcijas. Ar lingvistisko piederību pētījuma ietvaros tika saprasta respondentu lietotā sarunvaloda[3].

Attieksme pret karavīriem – sadrumstalota

Pētījuma rezultāti parāda, ka gan latviski, gan krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Otrā pasaules kara dalībniekiem ir daudz neviennozīmīga un sadrumstalotāka, nekā parasti pieņemts domāt. Kopumā Latvijas iedzīvotājiem ir tendence Nacistiskās armijas pusē karojušos Latvijas pilsoņus (latviešu valodā šī sakot “leģionārus”)[4] uzskatīt kā kara upurus (tā atbildējuši 33% aptaujāto), savukārt Latvijas pilsoņus –Sarkanās armijas karavīrus[5] uzskatīt vienlaikus gan par varoņiem, gan kara upuriem (šo atbildi variantu izvēlējusies 37% respondentu).

Latviski ņimenš runjošo respondentu vidē attieksmē pret leģionāriem dominē versija “*gan varoši, gan upuri*” (39%). Savukārt krievvalodīgo (ņimenš krieviski runjošo) vidē 31% aptaujēto sauc Nacistiskās armijas pusē karojušos par noziedzniekiem, kas atbilst stereotipam par Latvijas krievvalodīgās kopienas sociālo atmiņu. Tāpat tikpat daudz cilvēku uzskata viņus par upuriem un 22% izvēlējies atbildi “*gan varoši, gan upuri*”.

Latvijas krievvalodīgie Sarkanajai armijai karojušos visbiežāk atzina gan par varoņiem, gan upuriem (39%). Tāpat domā arī līdzīgs skaits latviski runjošo (36%). Tomēr abās grupās liels atbalsts ir arī sarkanarmiešu uzskatīšanai tikai par kara upuriem. Tādējādi var teikt, ka lielākajās Latvijas lingvistiskajās kopienās nav vienas dominējošās izpratnes par Otrā pasaules kara dalībniekiem, tomēr kopumā Latvijas iedzīvotājiem drīzāk raksturīga tendence uz kara dalībnieku viktimizāciju, nevis glorifikāciju. Kopumā tas saskan ar to, saucamo divu āunumu paradigmu – uzskatu, ka Latvijas valsts Otrā pasaules laikā kļuvis par upuri divu vienādi vardarbīgu diktatoru (Hitlera un Staļina) īstenotajiem noziegumiem, pati nebūdam patstāvīgs aktors karā, kas ir mūsdienu Latvijas Republikas oficiālā pozīcija[6].

Runājot par piedalīšanās oficiālās un neoficiālās ar kara un pckara notikumiem saistītās piemiņas dienās, var teikt, ka abu lingvistisko grupu attieksme ir izteikti asimetriska. Krievvalodīgie atbalsta PSRS uzvaras svinēšanu 9.maijā, bet neatbalsta leģionāru piemiņas dienu 16.martā, savukārt latviski runjošo vidē attieksme ir pretēja. Abās grupās ir līdzīgi zema līdzdalība Holokausta upuru piemiņas pasākumos –93% latviski runjošo un 87% krievvalodīgo nekad nav atzīmējuši ebreju tautas genocīda upuru piemiņas dienu, kas Latvijā tradicionāli notiek 4.jūlijā.

Padomju laiks – pozitīvs, bet bez nostalgijas

Pēdējo astoņu gadu laikā Latvijas sabiedrībā mazinās atbalsts “okupācijas paradigmai” – uzskatam, ka Latvijas tauta nav vēlējies pievienošanās PSRS, ka tā ir bijusi vardarbīgi iekarota, pielīdzinot to Nacistiskās Vācijas īstenotajai okupācijai (pretēji PSRS laika oficiālajai pozīcijai, ka Latvija Padomju Savienībā pievienojusies brīvprātīgi, jo tāda bijusi tautas griba). Okupācijas paradigma ir pēcpadomju Latvijas atmiņu politikas un arī likumdošanas pamats, uz to balstās arī Latvijas iedzīvotāju daļējums pilsošos un nepilsošos. Jāņem vērā, ka jautājums “vai bija padomju okupācija” Latvijas publiskajā telpā tiek risināts ne tikai fakti, bet arī morāles un ideoloģijas terminos[7]. Tomēr sociālās atmiņas monitoringa rezultāti parāda, ka to cilvēku skaits, kas uzskata, ka Latvija PSRS pievienota iebrukuma rezultātā, ir samazinājies no 47% 2004.gadā uz 43% 2012.gada beigās. No 49% 2004.gadā uz 37% 2012.gadā ir samazinājies arī to cilvēku skaits, kas Latvijas kļūšanu par PSRS sastāva dēļ vērtē negatīvi.

Arī kopumā padomju laika (perioda apmēram no 1945.līdz 1990.gadam) vērtējums Latvijas sabiedrībā pēdējo gadu laikā ir kļuvis neitrāls vai pozitīvs. Tomēr Latvijas sabiedrības vairākumam nav raksturīga padomju nostaļģija –65% Latvijas iedzīvotāju atbild, ka nevēlas padomju iekārtas atjaunošanu, tomēr nevar teikt, ka tā būtu margināla parādība –aptuveni 25% respondentu izvēlējies pretēju atbildi.

Jāpiebilst, ka Latvijas publiskajā telpā pozitīvs padomju laika vērtējums tiek uzskatīts par problēmātisku, jo padomju laiks ietver arī represijas pret Latvijas iedzīvotājiem, tai skaitā masu deportācijas. Tieši padomju perioda asociācijas ar represijām kļuva par pamatu Latvijas parlamenta lēmumam pielīdzināt PSRS un Hitleriskās Vācijas simboliku, aizliedzot gan vienu, gan otru izmantot

publiskos pasākumos[8]. Tomēr pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas sabiedrība diferencē attieksmi pret padomju periodu kopumā no vienas puses un masu represijām no otras. 72% respondentu atbildējuši, ka 1940.gados notikušās masu deportācijas uz Sibīriju “nevienā gadījumā nebija attaisnojamas”.

Vilšanās ietekme

Iepriekšjos gados notikušajos sabiedriskās domas pētījumos noskaidrots, ka viens no vispozitīvāk vērtētajiem Latvijas vēstures periodiem ir Trešā Atmoda (1988.-1991.gads), kurai bija raksturīga emocionāla nacionāla mobilizācija. Tādu “Monitoringa” rezultāti parāda, ka Atmodas perioda statuss Latvijas sabiedrības uzskatos ir pazeminājies[9]. Visvairāk uz negatīvu vērtējuma pusi nosliekušies jaunieši un respondenti vecumā no 55 līdz 74 gadiem. Savukārt tajā paaudzē (45–54 veci respondenti), kas aktīvi piedalījies Atmodas laika politiskajos notikumos (demonstrācijās, politisko organizāciju darbā, barikādēs pret OMON spēkiem utt.), vērtējums palicis stabili pozitīvs.

Krievvalodīgo kļūšanu kritiskākiem attieksmā pret Atmodas laiku iespējams skaidrot ar 2012.gada notikumiem un ar tiem saistīto retoriku – 2012.gada ziemā notika referendums par otrās valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai, savukārt 2012.gada rudenī Centrālā vēlēšanu komisija apturēja referendumu par pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, par kuru bija savākti pārcēlās nepieciešamie 10.000 parakstu. Līdzmums tika argumentēts ar referenduma neatbilstību valsts kontinuitātes paradigmai. Tas ir oficiāls Latvijas 20.gadsimta vēstures traktējums, proti, uzskats, ka Latvijas valsts no 1940.līdz 1990.gadam bijusi de facto okupēta, bet de iure turpinājusi pastāvēt, tādēļ par tās pilsoņiem uzskatāmi tikai tie cilvēki, kas Latvijas teritorijā dzīvojuši līdz 1940.gadam, un viņu pēcteči. Abu referendumu apspriešanas laikā Latvijas krieviski rakstošā prese aktīvi mobilizējusi vilšanās sentimentu, atsaucoties uz 1988.gadā dibinātās politiskās organizācijas – Latvijas Tautas frontes (LTF) solījumu garantēt pilsonību visiem Latvijas iedzīvotājiem. LTF kļuva par vadošo politisko spēku 1990.gadu sākumā, tādu likumdošanu tika nostiprināts nepilsonības institūts tiem, kas Latvijā sēka dzīvot padomju laikā. Atsaukšanās uz Atmodas laika politisko solījumu pārķēpšanu varēja izraisīt arī negatīvu attieksmi pret šo periodu kopumā. Latviski runājošo vidē negatīvisma pieaugums ir uz pusi mazāks, nekā krievvalodīgajiem.

[Tulkojums franču valodā](#)

Atsauces

- [1] Pilns ziņojuma “Latvijas sociālās atmiņas monitorings” (Mārtiņš Kaprāns, Olga Procevska, Latvijas Universitāte, Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2013.gads): <http://ej.uz/atminas-monitorings>
- [2] Atjaunās tehniski realizējusi kompānija SKDS, katrā no tām piedalījies vismaz 1000 respondenti. Dati ievērtēti ar tiešās intervijas metodi respondent dzīvesvietās.
- [3] Tas ir tipisks socioloģisko aptauju parametrs Latvijā, tādu tē limitācijas nosaka cita starpā tas, ka bilingvālisms ir ļoti izplatīts Latvijā. Atbildes tika analizētas, meklējot tendences ne tikai pārcēlās lingvistiskajiem parametriem, bet arī atkarībā no respondentu vecuma, dzīvesvietas (pilsēta vai lauki), izglītības un ienākumu līmeņa, tādu izrādījās, ka lielākoties attieksmju atšķirībām ir sakarība gandrīz tikai ar lingvistiskajiem rādītājiem, tādu ne tādā veidā, kā ir pieņemts uzskatīt.
- [4] Aptuveni 115 tūkstošu. Sk. Uldis Neiburgs, (2011). Latviešu militārie formējumi PSRS un Vācijas bruņotajos spēkos. (Divas) puses. Latviešu kara stāsti. Rīga: Mansards. 82.lpp.
- [5] Aptuveni 90 tūkstošu. Turpat, 52.lpp.
- [6] Sk. <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/history/>

[7] No krievvalod?gajiem politi?iem latviešu politisk? vide prasa izskaidrojumu par savu poz?ziju šaj? jaut?jum?.

[8] Sk. <http://www.baltic-course.com/eng/legislation/?doc=76600>

[9] Kopš 2010.gada par 7 procentpunktiem ir samazin?jies to cilv?ku skaits, kas Atmodu v?rt? pozit?vi, savuk?rt par 8 procentpunktiem palielin?jies negat?v? v?rt?juma ?patsvars.

Bilde : Olga Procevska

* Latvijas universit?tes doktorante

date créée

13/09/2013

Champs de Méta

Auteur-article : Olga PROCEVSKA*